

## Filozofska historiografija ob koncu razsvetljenstva

To je tema obsežnega dela, ki se ukvarja z dokazovanjem *razvoja zvrsti* »filozofska historiografija«, pravzaprav natančneje z njenim statusom na prehodu od poznega razsvetljenstva do kantovskega obdobja, čeprav pod nadvse ohlapnim naslovom *Zgodovina splošnih zgodovin filozofije*<sup>1</sup>. Iz produkcije na področju filozofske historiografije torej, ki ni ne modna in ne privlačna v očeh sodobnikov in zato ne opažamo, koliko je v njej izzivov za aktualno teoretsko rabo, bi radi opozorili na veliko kolektivno delo italijanske filozofije z gornjim naslovom, posebej na zadnjo, tretjo knjigo (v dveh delih), ki sicer tudi ni več čisto nova, vendar obravnava »drugo razsvetljenje in kantovsko obdobje« in je s tem blizu temam, s katerimi se ukvarja *Filozofski vestnik*. Gre pa seveda tudi za obdobje, ki je posebej pomembno za razvoj zgodovine filozofije, čeprav prav s tega gledišča ni bilo deležno (dolžne) znanstvene pozornosti. To je mogočna knjiga, nabita z informacijami in kondenziranimi ocenami in zanesljivo je ni mogoče dovolj ustrezno predstaviti: poskusimo iz nje povzeti le kakšen izziv.

Temeljni predmet raziskovanja so *obče zgodovine* filozofije, razdeljene v štiri poglavja, ki »pokrivajo« štiri geografska oziroma geografsko kulturna območja: prvi del je namenjen francoski filozofiji (avtor G. Piaia), drugi se nanaša na Italijo (avtor I. Tolomio), tretji se ukvarja z angleškimi filozofijami (F. Bottin), najobsežnejši del pa je namenjen nemški filozofiji (avtorji I. F. Baldo, M. Longo in G. Micheli). V italijanskem teoretskem prostoru so to znana in uveljavljena imena, še posebej urednik in pisec uvodne študije G. Santinello. Le-ta v uvodu ugotavlja, da je toliko manj mogoče uporabljati »zunanj in mehanski« koncept obče zgodovine kolikor bolj se približujemo devetnajstemu in dvajsetemu stoletju, ko se je samo teoretsko umevanje koncepta zgodovine filozofije — predvsem pa način, kako se je strukturirala kot obča zgodovina idej — začelo preveč tesno povezovati z deli, ki vsekakor niso obče zgodovine.

Spredhodnim (drugim) delom je knjiga zelo ustrezno opravila analizo izvorov filozofske historiografije v modernih časih, prav do točke, ko je prišlo do teoretizacije tako prakse kot »kritične zgodovine« filozofije; sredi 18. stoletja sta Bruckerjeva in Deslandesova »kritična zgodovina« zaznamovali najbolj pomembno točko filozofske

1. *Storia delle storie generali della filosofia*, ur. G. Santinello. vol. 3 (v 2 delih): *Il secondo Illuminismo e l'eta Kantiana*, ed. Antinore, Padova 1988.

historiografije prvega razsvetljenstva. Tudi v analizi razvoja te začetne stopnje filozofske historiografije so avtorji zgodovinsko gradivo razdelili po geografskih območjih, kar je ponudilo dovolj izčrpen evropski pogled in pregled moderne kulture, razčlenjen po bolj ali manj »vrhunskih« dosežkih, znanih iz procesa uveljavljanja te nove filozofske zvrsti.

V obravnavani, torej tretji knjigi, je natančno razgrnjen razvojni proces zgodovine filozofije v postopku pridobivanja statusa koncepta zgodovine kot zgodovine *esprit humain* v francoskem področju; dalje v poglobljanju tega koncepta v tisti teoretski smeri, ki vpisuje zgodovinska dejstva v razvoj človeške misli in mentalitete kot *theoretical (ali philosophical) history* v angleškem prostoru in, končno, kot prispevek tretjega rodu razsvetljencev, zlasti v Nemčiji, k prehodu od »kritične« zgodovine k »filozofski« zgodovini, ki se začne z Herderjem in Kantom.

Kronološki mejniki so precej labilni in se z posameznimi avtorji pomaknejo včasih časovno naprej, odvisno pač od obravnavanega geografskega prostora — takšen je primer za Italijo, kjer so zgodovinsko filozofski spisi ali religiozno apologetske ali pa šolske narave, torej ocenjeni za primer revne filozofske kulture; v tem primeru so avtorji vključili tudi kakšnega filozofa, ki je sicer že dodobra v devetnajstem stoletju. Tudi za Anglijo ugotavljajo, da prav na tem specifičnem področju filozofske historiografije v tem obdobju

ni bila izraziteje produktivna, čeprav je z drugimi filozofskimi vplivi, torej bolj od daleč, močno oblikovala tudi historiografijo; zato namenjajo pozornost manjšim avtorjem, včasih tudi pretirano pozornost, saj, če bi sodili po številu strani, ki so namenjene nekaterim, bi jih utegnili izenačiti z znanimi velikimi. V tako bogatem prostoru kot je bil nemški — kjer je prevlada znanosti o človeku na vseh kulturnih področjih in preplet razsvetljenstva, kantovstva in idealizma globoko zaznamoval prehod stoletja — pa je tudi historiografska produkcija bogata in razvejana — zato se lahko vprašamo, kako da ni vključena analiza Tennemannovega dela *Geschichte der Philosophie* (Leipzig 1789-1819), ki sicer prav toliko sodi k vzdušju časa kot Buhle (*Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*, Göttingen 1796-1819), kateremu pa je namenjeno celo enajsto (zadnje) poglavje. Poleg Tennemanna je v tem delu izpuščen tudi De Gerando (*Histoire comparée des systèmes de philosophie*), kar so avtorji vsaj deloma opravičili s tem, da so poudarili njuno kantovsko pripadnost, zaradi česar sta časovno lahko umeščena nekoliko naprej glede na sodobnike.

Vsekakor je pomembno zagotovilo, da bodo pozneje obravnavani tudi takšni avtorji, saj so za zgodovino filozofske historiografije pomembni vsaj po svojih ocenah historiografske prakse vse do sodobnikov; kot takšni se še vedno uporabljajo (to počne obilno tudi obravnavano delo!) kot primarni vir za natančnejšo presojo usode in

receptije te zvrsti. Vsekakor pa je treba poudariti, da je zdaj na voljo urejena, izčrpna, tematsko dobro organizirana, recimo filološko utemeljena filozofska historiografija, ki omogoča, da se zastavljajo prava, teoretsko utemeljena vprašanja ne več zunaj historiografije, ampak iz nje same. Že Santinello v uvodni študiji predlaga branje takšne filozofske historiografije evropskega poznega osemnajstega stoletja po treh načelih: po načelu teoretizacije zgodovinske filozofije, po načelu, ki temelji na kategoriji napredka in po tistem, ki elaborira kategorijo sistema. Razsvetljenske črte imajo svoje korenine tudi v zgodovini tistega *esprit humain*, ki ga je že Deslandes hotel uvajati v Franciji in se je z različnimi poudarki potem razvijal v vsej Evropi skozi celo stoletje; tako je zvrst »zgodovina filozofije« filozofsko dozorevala, posebej še v znamenju vse bolj uveljavljajočega se idealizma.

Premišljena in izrazito konsekventa organiziranost gradiva v tem delu tudi omogoča, da se brez težav razkrije jasna črta kontinuitete in razvoja filozofske historiografije med osemnajstim in devetnajstim stoletjem. Ko sta filozofska teorija in praksa dozoreli do popolne ozaveščenosti o lastni zgodovinski, so se pojavila dela, ki že kažejo nasprotje med tako rekoč ohlapno ali razširjeno koncepcijo in med teoretsko-aprioristično koncepcijo zgodovine filozofije. Prva koncepcija je prav zaradi svoj ohlapnosti odprla polje historično-filozofske prakse različnim in mnogim področjem vedenja, druga pa je neposredneje peljala v idealizem

in k drugim filozofijam zgodovine. Obe sta vsebovali priložnosti in tveganja, ki so se potrdila v devetnajstem in dvajsetem stoletju: že iz same definicije zgodovine *esprit humain* sta izšli dve težnji. Zgodovina filozofije začaja po eni strani s svojim tako rekoč nikoli končanim določanjem — ki je v resnici predvsem razširjanje — lastnih mejah in zajema vse elemente, ki pomagajo dokazovati napredovanje človekovega duha: nekateri, šteti med minorne avtorje, posebej pozorno obravnavajo »znanosti o človeku« in izvore jezika, Meiners in Tiedemann v Nemčiji pa, na primer, razprostrata svoje filozofiranje na vso zgodovino kulture in civilizacije. Zanimiv se zdi primer abbéja Raynalda, ki je predlagal antropološko obravnavanje evropske kulture z referenco na kolonializem; nanj sicer redno naletimo v zgodovinah utopij in pregledih mesianističnih piscev, tokrat pa je obravnavan kot primer zgodovine filozofije širokega spektra.

Na drugi strani pa je spekulativna usmeritev, brez vsakršnega smisla in spoštovanja za pragmatično historiografijo; izteče se v kantovstvo in jo najbolj klasično predstavljata prav Buhle in Tennemann. Dejansko je ta smer skozi vse razsvetljenstvo dozorevala v težnji, da bi postala spekulativna podlaga za historiografski diskurz, ki se hoče organizirati v smislu *sistemov*. Dovolj je, če se spomnimo Condillacovega *Traité des systèmes* ali pa Condorcetovega načrta za filozofijo zgodovine, pa tudi tega, kako so *philosophical historians* na ideji o enotnosti

človeške narave in uniformnosti njenih ponašanj utemeljevali možnost teoretskega posega v in na zgodovino. Nemara je uporabnost in koristnost tega dela omejena na akademsko rabo; kar je seveda tudi prav. Menim, da je ena poglobitnih zaslug in celo novosti tega obsežnega dela prav v tem, da

trdno stoji in funkcionira kot zanesljiva referenčna točka, ki se bo v času obdržala, saj so podatki in dejstva strogo preverjena in razgrnjena na način, ki ne dokazuje lastne erudicije samemu sebi.

*Neda Pagon*